

Husaři, Hegel a dějiny

Petr Kyloušek

Masarykova univerzita Brno

“Hussards” Movement, Hegel, and History

The paper discusses one aspect of the reflection on Hegel's philosophy in France after 1945 and its impact on literary work. Hegel attracted not only Existentialist philosophers but also some writers interested in Hegel's philosophy of history. The paper presents two novelists — Jacques Laurent and Roger Nimier — belonging to the “Hussards” Movement and analyses their relationship to Hegel and the influence of this relationship on their authorship.

Klíčová slova:

Trauma druhé světové války — Hegel — dějinná nutnost — hnutí husarů — Jacques Laurent — Roger Nimier

World War II Trauma — Hegel — Historical Necessity — “Hussards” Movement — Jacques Laurent — Roger Nimier

Spisovatelé, které francouzské literární dějiny označují za husary, v sobě nesou specifickou podobu historického traumatu druhé světové války. Tento konflikt vesměs prožili jako adolescenti a mladíci. V roce 1939 bylo nejmladšímu z nich, Rogeru Nimierovi, čtrnáct let a nejstarším, Jacquesu Laurentovi a Michelu Déonovi, dvacet. Porážku Francie, podivnou občanskou válku mezi Pétainovým vichystickým režimem a de Gaullovým odbojem, ale také válečné i poválečné procesy, čistky a vyřizování účtů¹ husaři vesměs považovali za selhání generace otců. V silně zpolitizované situaci po roce 1945, která přinesla umlčení pravicové části intelektuálních elit a posun intelektuálního dění doleva, zaujali paradoxní postavení: jakožto kolaborací nezkompromitovaní mladíci si husaři zvolili nelevicovost, příklon k aristokratickému kurtoaznímu pólu francouzské kulturní tradice² a provokativní dandyovskou sebestylizaci.

Označení husaři jim přisoudila literární kritika, podobně jako autorům nového románu a absurdního divadla. Ač oni sami se takové nálepce bránili, lze je pro společné rysy jejich estetiky i pro jejich vzájemnou spolupráci v časopisech a redakcích nakladatelství považovat za poměrně kompaktní hnutí a jeden z důležitých činitelů francouzského literárního života. Čtyřčlenné jádro tvořené Rogerem Nimierem (1925—1962), Jacquesem Laurentem (1919—2000), Antoinem Blondinem (1922—1991) a Michelem Déonem (1919—2016) kolem sebe soustřeďovalo řadu dalších tvůrců a spolupracovníků, z nichž jmenujme alespoň Borise Viana, Françoise Nourissiera či režiséra Louise Malla. Zmiňme i jejich podíl na literárním návratu Louise—Ferdinanda Céline v padesátých letech, jejich ambivalentní vztah k Françoisi Mauriakovi či André Malrauxovi, jejich přátelství s Jeanem Cocteauem. Připomeňme i jejich literární filiaci – Nimierovu cenu udělenou v roce 1968 Patricku Modianovi za román *Náměstí Étoile* (*Place de l'Étoile*), který se navrácí k válečné tematice husarů. Výrazného uznání a literární kanonizace se dostalo dvěma z nich, když se Michel Déon (1978) a po něm Jacques Laurent (1986) stali členy Francouzské akademie³.

Trauma druhé světové války se bezprostředně promítlo do reflexe o dějinách a dějinné nutnosti. Není překvapující, že v souvislosti s válečnými zážitky a problematikou smyslu dějin a svobody lidského jednání se dostal do středu zájmu francouzských intelektuálů Hegel a jeho výrok „co je rozumné, to je skutečné; a co je skutečné, to je rozumné“⁴, který se ve

¹ Viz Ragache 1988.

² Kyloušek 2012.

³ Souhrnné informace Kyloušek 2002.

⁴ Hegel 1992, s. 30.

francouzském překladu objevuje v podobě „[tout] ce qui est rationnel est réel, et [tout] ce qui est réel est rationnel“ a byl tradičně chápán jako afirmace reality jakožto nutnosti eliminující prostor lidské svobody v dějinách. Dodejme na vysvětlenou, že Hegelovo „vernünftig“ a zejména pak „wirklich“ se ve francouzském překladu částečně ztrácejí, neboť ve francouzském „réel“ mizí onen základ slovesa „wirken“ — působit, účinkovat, mít účinek. Teprve pozdější výklady, jak ukazuje Jean-François Kervégan, posouvají Hegelův výrok k procesuálnímu výkladu „wirklich“ jako účinku, účinnosti⁵. V době, o které mluvíme, však taková interpretace nepřevládala a v Hegelovi byl nezdárka spatřován ten, kdo filozoficky ospravedlňoval dějinné násilí a útlak svobody.

Proto když Jean-Paul Sartre v článku „Co je kolaborant“ (« Qu'est-ce qu'un collaborateur? ») uvažuje o kolaboraci a kolaborantech, evokuje i smysl dějin a příklon kolaborantských intelektuálů k momentálnímu směřování dějinného pohybu dávajícímu za pravdu nacistickému vítězi: „K tomu má samozřejmě co říci špatně pochopený hegelianismus. Připouštíme násilí, protože násilí je v základě všech velkých změn, a síle přisuzujeme jakousi neurčitou mravní moc⁶.“ Sartre Hegela nekritizuje. Jen ukazuje, jak ožehavá a jak palčivá byla pro něho a jeho dobu otázka nutnosti, svobody a smyslu dějin. Tytéž otázky smyslu lidského konání v dějinách probírá i sborník statí vydaný bezprostředně po osvobození v nakladatelství Gallimard pod titulem *Existence (L'Existence)*. Z autorů, jimiž jsou Albert Camus, Benjamin Fondane, Maurice de Gandillac, Étienne Gilson, Jean Grenier, Louis Lavelle, René Le Senne, Brice Parain a Alphonse de Waelens, si všimněme především příspěvku Benjaminu Fondana nazvaného „Všední den existence a svátek dějin“ (« Le lundi existentiel et le dimanche de l'histoire »), neboť zde autor usiluje o existencialistické přivlastnění německého filozofa poukazem na důležitost konceptu *das Seiende*, interpretovaného jakožto « *l'existant individuel* » v protikladu k *das Sein*, « *l'être* ». Tento rozdíl pak promítá do parabol rozdílu mezi starozákonním Mojžíšem a novozákonním Ježíšem, aby podtrhl svůj příklon k individuální zodpovědnosti a k právu jít proti Dějinám a proti Zákonu⁷.

Uvedené dva příklady berme jako ilustraci nevyhnutelnosti úvah o Hegelovi v poválečné Francii a ilustraci převážně existencialistických pozic, k nimž husaři tak či onak zaujímali svá stanoviska v esejích a literární tvorbě. Podotkneme, že tito autoři jsou především literáti, nikoli filozofové. Nicméně, jak už to u francouzských intelektuálů bývá, filozofickým školením prošli všichni na střední škole a vyjma Michela Déona, který pak na Sorbonně vystudoval práva, patřili mezi frekventanty sorbonnských filozofů. Již na lyceu, kde mu byl učitelem Maurice de Gandillac⁸, získal Roger Nimier první cenu v celostátní soutěži filozofických disertací (concours général de philosophie) a svou dandyovskou manipulativní hravost osvědčil i v maturitní kompozici, kde si dovolil vymyslet, bez povšimnutí examinatorů, neexistující citace ze Schopenhauera⁹. Ač studia filozofie nedokončil, na Sorbonně navštěvoval přednášky Gastona Bachelarda a Gastona Bergera. Také Antoine Blondin prošel důkladným filozofickým školením na lyceu Ludvíka Velikého v pařížské Latinské čtvrti a k jeho úspěchům patří druhé místo v již

⁵ Kervégan 2005, s. 16—18.

⁶ Sartre 1949, s. 54: « L'hégélianisme mal compris a, bien entendu, son mot à dire. On accepte la violence parce que tous les grands changements sont basés sur la violence et l'on confère à la force une obscure vertu morale. » Sartrův článek původně uveřejnil list *La République Française* v srpnu 1945 v New Yorku.

⁷ Fondane 1945, s. 25—53.

⁸ Svědectví romanopisce Michela Tourniera, Nimierova spolužáka, ilustruje Nimierův provokativní nekonformismus ve vztahu k učiteli: „Jednou [Nimier ve třídě] vyvolal vlnu nevole. Měl referát. Když ho Maurice de Gandillac upozornil, že mohl rozvinout ten či onen aspekt zadání, Nimier s klidem odpověděl: *Patrně ano, ale bál jsem se, že to bude nad úroveň třídy*.“ (« Un jour, il fut carrément hué. Il venait de faire un exposé. Maurice de Gandillac lui ayant fait observer ensuite qu'il aurait pu développer tel ou tel aspect du sujet, Nimier avait tranquillement répondu : *Sans doute, j'aurais craint alors de dépasser le niveau de la classe*. »). Viz Tournier 1981, s. 392.

⁹ Dopis Rogera Nimiera příteli Michelu Stièvenartovi z července 1942. Viz Dambre 1989, s. 93 a 570.

zmíněné celostátní soutěži i to, že na rozdíl od Nimiera dotáhl studia filozofie na Sorbonně až k licenciátu. O ten se pokoušel i Jacques Laurent, absolvent jiného pařížského prestižního lycea Karla Velikého¹⁰. Na Sorbonně, jak o tom píše, ho zaujali zejména Léon Brunschvicg, Jean Wahl, Maurice Halbwachs a Gabriel Marcel¹¹.

Explicitně se Hegelem a dějinami v jiném než literárním kontextu zabývali jen Roger Nimier a Jacques Laurent. Silně protihegelovský, a to v tradičním pojetí Hegela jakožto konzervativního otce veškerého totalitarismu, je Jacques Laurent. To, co Michel Déon vyjádřil jako odpor ke světu „vydanému napospas anarchii ve jménu posvátného dějinného pokroku“¹², rozvedl Laurent především v *Příběhu egoisty (Histoire égoïste)*. Doba vlastního myšlenkového zrání, tak jak ji zobrazuje, odráží dějinnou motivaci třicátých a čtyřicátých let a hledání myšlenkového ukotvení hned na levici, hned na pravici, od Marxe po *Action française*. Hodnocení Laurentova setkání s Hegelem je zjednodušující, nicméně výmluvné:

V knihovně Svaté Jenůfy jsem zjistil, že Hegel je jen další filozofické accidens a že jeho zcela nahodilá filozofická myšlenka vyvstala z podívané, když Napoleon, „duch světa“, projížděl po bitvě u Jeny Berlínem. Jeho filozofie nikoli dokázala, ale jen chtěla dokázat, že historii vládne rozum svou tříšuplíkovou logikou; opět je tu Bůh, který se vtěluje do Dějin, jen s tím rozdílem, že Dějiny se stávají samo se uskutečňujícím konceptem dialektiky ducha národů, soudu lidstva a jeho pohybu, od afirmace k negaci, pak k negaci negace, a to jen proto, aby se došlo k okamžiku, kdy se objeví Hegel myslitel. Jistě, Marx pak místo idealistického benzínu nalil ten materialistický, ba dokonce došel až k tvrzení, že to nikoli dějiny člověka, ale že člověk tvoří dějiny. Jenže ani on se neodvážil napadnout systém zbožšťující fakta, povyšující úspěch na modlu, ospravedlňující vše, co se stalo, maje [vše] za absolutně nutné, takže člověku pak nezbyvá, než tento pohyb vzít na vědomí, tlačít kolo dějin po dané směrovce, a vlastně neexistovat¹³.

V Laurentově hodnocení si povšimněme některých klíčových slov, která souznějí s náhledem Fondanovým: nahodilost, accidens (*accident philosophique, pensée contingente*). Odmysleme si depreciativnost hodnocení a marxistickou odbočku, která souvisí s Laurentovým antitotalitarismem, a zhodnoťme spíše ono převrácení přístupu k dějinnému dění, které chce Laurent uchopit nikoli z hlediska dějinné nutnosti, ale z hlediska dění a možností volby jednotlivce, ať už je jakákoliv.

To, co zde zní ontologicky, má ve skutečnosti dopad etický, neboť je to soud nad dějinami, vlastně nad nedávnou válečnou současností, která se husarům zadřela pod kůži. Pochopíme zřejmě, že stendhalovec Laurent našel svůj hegelovský protilek v Mainu de Biran, jehož studium psychologie a vnímání Laurent ztotožňuje s tradicí francouzského filozofického a literárního myšlení¹⁴. Nicméně podle našeho názoru lze zajít ještě hlouběji, k problematice

¹⁰ Jacquesovi Laurentovi, který na to ve své autobiografii vzpomíná, se od jeho profesora filozofie dostalo tohoto ocenění: „Velmi schopný, ale mnohem méně, než se domnívá.“ (« Très fort, mais beaucoup moins qu'il ne croit. »). Viz Laurent 1976, s. 145.

¹¹ Tamtéž, s. 141 a n.

¹² Déon 1988, s. 182: « [...] un monde livré à l'anarchie au nom du sacro-saint sens de l'Histoire. »

¹³ Laurent 1976, s. 120: « À la bibliothèque Sainte-Geneviève, je découvris que Hegel n'était qu'un accident philosophique comme un autre ; sa pensée toute contingente s'était formée au spectacle de Napoléon *âme du monde*, traversant à cheval Berlin après Iéna ; elle avait non pas démontré mais voulu démontrer que la raison gouvernât l'histoire, qu'elle opérât selon une logique à trois tiroirs ; Dieu s'incarnait une fois de plus, dans l'Histoire mais celle-ci était devenue le concept qui se réalise lui-même, la dialectique de l'esprit des peuples, le jugement de l'humanité et son mouvement, d'affirmation en négation puis en négation de la négation, n'ayant d'autre but que de parvenir au moment où Hegel existe et pense. Bien sûr Marx échangea le carburant idéaliste contre un carburant matérialiste, il lui arriva même de soutenir que ce n'était pas l'histoire qui faisait les hommes mais les hommes qui faisaient l'histoire mais il se garda de toucher un système qui divinisait les faits, idolâtrait le succès, justifiait tout ce qui avait été, tenant [le tout] pour absolument nécessaire [...] l'homme n'ayant rien d'autre à faire que de prendre conscience de ce mouvement, de pousser à la roue dans le sens indiqué par la flèche, de ne plus exister. »

¹⁴ Tamtéž, s. 121.

determinismu, jak je lze vyčíst z Diderotova *Jakuba fatalisty a jeho pána*, totiž, že z hlediska přítomného okamžiku nelze nahlédnout to, co se vzápětí stane¹⁵. Jacques Laurent vyvozuje, že „[...] dějiny nelze předvídat, neboť se vymykají příčinné nutnosti“¹⁶. A dokládá to právě nedávnou minulostí:

Některá období, například okupace Francie, patrně vzdorují více než jiná historické analýze právě proto, že dějinný pohyb nabyl tak nezvyklé prudkosti a hutnosti, že se stal zcela neúměrný schopnosti individuálního vědomí vstřebat jej a najít na něj odpověď¹⁷.

Empirickým důkazem jsou životní příběhy dvou jinak zcela podobných majitelů bistra: oba jsou antikomunisté, oba mají shodné názory, oba obdivují plukovníka de La Rocque. Jsou to tedy dva předváleční ideoví spolubojovníci, avšak převratné válečné události je pak staví každého na opačnou stranu, jednoho mezi vichystické milicionáře, druhého mezi členy de Gaullova odboje¹⁸.

Na kauzalitu Jacques Laurent nahlíží časově, z hlediska dění a stálé přítomnosti. Proto je pro něho čas „neustálým váháním mezi různými možnostmi“¹⁹. Ba ve svém románu *Klidná těla* (*Les Corps tranquilles*, 1949) spatřuje romanopiscovu úlohu v povinnosti probádat právě nedeterminovanost a pluralitu toho, co nazývá „lobačevskou významovostí románu“²⁰ s odvoláním na pluralitu vesmírů v geometrii Lobačevského ve srovnání s jednosměrným determinismem tradiční geometrie eukleidovské.

Bezprostřední válečnou a poválečnou zkušenost Jacques Laurent literárně zhmotnil a zhodnotil v útlém románu *Káčátko* (*Le Petit Canard*, 1954), jenž završuje sérii husarských románů s válečnou tematikou a řadí se k Nimierovým *Mečům* (*Les Épées*, 1948) a *Modrému husarovi* (*Le Hussard bleu*, 1950) a k Blondinově *Záškolácké Evropě* (*L'Europe buissonnière*, 1949). Vedle Nimierova cynického dandyho Sanderse, nejprve člena vichystické milice a později poddůstojníka de Gaullovy osvobozené armády, se tak staví Laurentův Antoine, příslušník Legie francouzských dobrovolníků z východní fronty, ten, komu dějiny nedaly za pravdu, neboť se ocitl na straně poražených.

Aby dal vyniknout svému náhledu na podíl nahodilosti a nutnosti v dějinách jednotlivce, volí Jacques Laurent účinné prostředky. Tím prvním je narativní perspektiva, která svou subjektivizující fokalizací nastavuje axiologii a zvýrazňuje dění přítomného okamžiku. Tím druhým je kompoziční elipsa zamlčující období 1940—1945 a třetím tematické zdůraznění nahodilosti. Kniha se člení na tři narativy. První a druhá část jsou vyprávěny ve třetí osobě, většinou v polopřímé řeči s vnitřní fokalizací z perspektivy gymnazisty Antoina. Jsou laděny stendhalovsky a zachycují události od října 1939 do zmatků v poražené Francii v červnu 1940. Antoine prožívá svou první lásku ke spolužačce Sophii. Chce se stát mužem a hrdinou: válka a láska jsou dvě možné cesty. V chaosu před postupujícími Němci prokáže statečnost, chrání svou Sophii, než objeví, že za romantickou iluzí čistého citu je přetvářka, maska, zrada dospělých a lež národních báchovek profesorů dějepisu a filozofie o neporazitelnosti a univerzalizmu Francie. Třetí část, v úvodu datovaná nocí z 24. na 25. června 1945, je vnitřní monolog Antoinova otce se svým na smrt odsouzeným synem. Analepticky překlenuje válečné

¹⁵ Viz Veselý 1977, s. 59—78.

¹⁶ Tamtéž, s. 216: « [...] l'histoire n'est pas prévisible parce qu'elle n'est pas nécessaire. » O experimentální, otevřené povaze Diderotovy tvorby ve smyslu Jacquesa Laurenta viz analýzu Luc Ruiz 2013 s. 13—24, <https://www.cairn.info/revue-litterature-2013-3-page13.htm> (staženo 20. 7. 2018),

¹⁷ Laurent 1976, s. 216: « Certaines périodes, celle de l'Occupation de la France par exemple, semblent défier plus que d'autres l'analyse historique justement parce que le mouvement de l'histoire a pris une violence et une densité singulière sans proportions avec la capacité d'accueil et de réponses des consciences individuelles. »

¹⁸ Tamtéž, s. 216—217.

¹⁹ Tamtéž, s. 144: « La nature devenait une hésitation continue entre diverses possibilités et le temps est cette hésitation. »

²⁰ Tamtéž, s. 246: « [...] la valeur lobatchevskienne du roman [...] »

události tázáním po důvodech, jež Antoina přivedly, aby vstoupil do kolaborantské Legie francouzských dobrovolníků odvelené na východní frontu. Právě zde jsou zdůrazněny motivy zlomu, rozhodování a nahodilosti. První se týká Antoina a jeho touhy po vojenském hrdinství. Zde si otec připomíná synovo váhání, zda vstoupit do Legie, nebo se vydat přes celou Francii a připojit se k Angličanům, tedy k de Gaullovu odboji²¹. Druhý motiv se vztahuje k soudnímu procesu: sám vstup do Legie a boj na straně Němců není pro soudce tak veliký zločin jako to, že Antoine svolil k rozhovoru pro tisk:

Vysvětlil mi [soudce], že drama, to není ani tak ta Legie.

- Drama, to je ten rozhovor.

A v rukou si přehazoval strojem psané a tužkou podtrhané poznámky. To byla ta tvá východní fronta. Samé neurčitosti a zbytečné detaily: tvůj tyfus ve Varšavě. Pár bot, které sis dal poslat od ševce z Tronchetovy ulice²².

Třetí motiv je spojen s otcovou hrdoostí, kterou ostatně sdílí i syn. Otec si vyčítá, že se nedokázal před soudem rozplakat a prosit o milost: „Nedokážeme se válet v prachu, jen abychom vykoupili život, i kdyby to měl být život jiný než náš.“²³ Tento motiv se objevuje dvakrát těsně po sobě a zdůrazňuje celkové vyznění předchozích motivů, totiž že o vině a nevině, životě a smrti rozhodují banality, nepodstatnosti a takřka iracionální nahodilosti. Tolik k Laurentově literární polemice s Hegelovou dějinnou nutností. Za Hegelem se ovšem skrývá i Laurentova polemika se Sartrem, jehož názor na kolaboraci z filozofického hlediska jsme uvedli v úvodu. Pro Laurenta je Sartre jen profesorský moralizátor ospravedlňující poválečné čistky a výjimečné soudy²⁴.

Z jiné strany přistupuje k Sartrovi a Hegelovi Roger Nimier. Co se Sartra týče, připomeňme esej *Láska a nicota* (*Amour & Néant*) z roku 1951. Titul prozrazuje, že se jedná o husarskou repliku *Bytí a nicoty* (*L'Être et le Néant*, 1943). Ústředním bodem je láska povýšená na filozofickou kategorii, zároveň ontologickou, noetickou a etickou, neboť v mezní situaci člověka staví tvář v tvář jeho bytí i nicotě, klade otázku rozdílnosti, stává se nástrojem poznání sebe, druhého a je také prostředkem konání. Nimier probírá jednotlivé jevy, jež lásku provázejí: dialektiku pána a otroka, sadismus a masochismus, donchuánství, žárlivost, pohrdání, nenávisť, indiferenci, sexualitu, erotiku. Na rozdíl od fenomenologa Laurenta je Nimier esencialista zaměřený na dialektiku vášni a rozumu, což odpovídá i estetice Nimierových románů, nezřídka konstruovaných po vzoru klasicistní tragédie. Ale právě dialektika a esencialismus ho spojují s Hegelem.

Nimierovy náhledy na smysl dějin jsou výrazněji formulovány v literárně kritických úvahách jeho předmluv k různým autorům. Za povšimnutí stojí především ty, které Marc Dambre souborně vydal pod titulem *Aristotelův žák* (*L'élève d'Aristote*, 1981)²⁵. Jak naznačuje eponymní titul úvodní úvahy i titul následující – „Učitel latinského překladu“ (« Maître de la version latine »)²⁶ – Nimierova reflexe se pojí k velkým postavám, jež ovlivnily dějiny, v tomto případě k Alexandru Makedonskému a Juliu Caesarovi. Právě v souvislosti s Juliem Caesarem se objevují četné narážky na Hegelovu filozofii a dějiny. Hlavní důraz je tu ovšem položen na literaturu, a to na literární artefakt jakožto čin:

²¹ Laurent 1954, s. 191.

²² Tamtéž, s. 180—181 : « Il m'a expliqué que le drame ce n'était pas tellement la L.V.F. Le drame, c'est l'interview. Il faisait sauter dans sa main des notes tapées à la machine et crayonnées. Ça représentait ton Front de l'Est. Des à peu près. Des précisions inutiles : ta fièvre typhoïde à Varsovie. Une paire de bottes que tu t'étais fait envoyer par un bottier de la rue Tronchet. »

²³ Tamtéž, s. 210: « Nous ne savons pas racheter une vie, même une autre que la nôtre, en nous roulant par terre. » Tento motiv zesiluje předchozí motiv ze s. 209.

²⁴ Laurent 1976, s. 217.

²⁵ Nimier 1981.

²⁶ Tamtéž, s. 33—44. Jedná se o předmluvu k souborné publikaci *Jules César*. Paris : Hachette, 1961.

Bylo by užitečné opět na literaturu nahlédnout jako na jedno z krásných umění. Její nutnost, její *přirozenost* v hegelovském smyslu, by se tak znovu naplno ukázala. [...] V krutosti událostí [...] není hlavní ctostí odvaha, chtivost či umná moc mýtů, ale rozum procházející větami²⁷.

U Julia Caesara obdivuje Nimier schopnost racionality a odstupu od emocí, jež umožňují manipulaci a ovládnutí druhých. Analyzuje jeho promluvu k vojsku před výpravou proti obávanému Ariovistovi: argumenty jsou logicky seřazeny, ale Caesar ví, že v tomto případě nevládne rozum, nýbž emoce, instinkt a naučená stádní poslušnost, a proto vydá rozkaz, a vojáci poslechnou: „Své důvody sdělil, ale je to spíš třesnička na dortu, protože závěr řeči pomíjí sporné argumenty a ústí v rozhodnutí²⁸.“

V Caesarovi Nimier spatřuje prototyp racionálního stylisty, který „nikdy nelže pro potěšení“. Jen tak se „pod jeho perem, v jeho hlase, podivuhodné skutky mění v nutnost a Caesarovo jméno je tak jen přirozený lék na velké dějinné nemoci času²⁹.“ Caesar tvoří dějiny. To hlavní ovšem není jen jeho konání, ale to, jak svým příběhem utváří podobu dějin. Stejně je to v Nimierových očích se všemi velkými muži. Ukazuje, že slovo je součástí činu, ba čin sám, protože nutnost není dána jen objektivně, ale je (spolu)utvářena jedincem-manipulátorem. Ne náhodou je vedle Caesara postaven Napoleon, který ještě „jasněji než Julius Caesar dokazuje, že velký muž podléhá nutnosti se takovým jevit, pokud jím chce být³⁰.“ Caesarův racionální styl se může leckdy zdát nudný, ale „taková patřičná nudnost je možná poslední rys génia, poslední umný tah štětce na portrétu moderního hrdiny, neboť ten si při svých činech nasazuje masku³¹.“

Představa o Hegelově koncepci dějin, tak jak ji Nimier chápe, tu je zároveň potvrzena i podrobena husarské subverzi, neboť Nimier ji po svém posouvá několikerým směrem: ke své esencialistické představě o neměnnosti lidské podstaty, k dandyovské etice a estetice rozumu ovládajícího vášně, ke stylu svých estetických vzorů – vesměs racionalistických moralistů 17. a 18. století.

První bod naznačuje závěr prezentace Caesara jakožto „moderního hrdiny“. Minulost a přítomnost se prolínají: jejich stálá současnost je podstatnou složkou Nimierova světonázoru vyjádřeného v řadě esejů a kritik. Proto je Napoleonova garda označena za elitní „jednotku SS“ a „poslední podobu fašismu“³², Marie-Antoinetta je „Greta Garbo našich dějin“, Voltaire je „nositel Nobelovy ceny“, Mme Récamier zase „hvězda němého filmu“³³. Výčet příkladů by mohl být sáhodlouhý. Nejedná se jen o husarsky hravou ironii, ale o hlubší přesvědčení, že všechny osudy jsou projevem obecné lidské přirozenosti, a proto vždy stále přítomné.

V Nimierově dandyovské estetice se racionalita promítá do dialektiky rozumu a vášně. Příkladem může být portrét Alexandra Makedonského. Esej „Aristotelův žák“ (« L'élève d'Aristote ») je posthumně vydaný nimierovský pastiš vědeckého spisu, apokryf v podobě

²⁷ Tamtéž, s. 34: « Il serait utile à nouveau de considérer la littérature comme un des beaux-arts. Sa nécessité, sa *naturalité* au sens hégélien, retrouveraient leur évidence. [...] Dans les siècles cruels [...] la vertu principale n'est pas le courage, l'avidité, l'ingénieux pouvoir des mythes : c'est la raison qui chemine à travers les phrases. »

²⁸ Tamtéž, s. 37: « Ses raisons sont données, mais comme par luxe, et la conclusion ne se place pas sur le terrain de la controverse, mais sur celui de la décision. »

²⁹ Tamtéž, s. 38 : « [...] ne ment jamais par plaisir [...] » ; « Sous sa plume, à sa voix, les prodiges

³⁰ Tamtéž s. 43 : « Plus clairement encore que Jules César, il démontre la nécessité, pour le grand homme, de paraître s'il veut être. »

³¹ Tamtéž, s. 44: « [...] il est parfois ennuyeux. Mais cet ennui convenable est peut-être un dernier trait de génie, la dernière touche savante au portrait du héros moderne, qui doit avancer masqué. »

³² Nimier 1962, s. 98: « Cette Garde Impériale, cette S.S., était la dernière forme du fascisme. »

³³ Nimier 1981, s. 119. Původní text byl určen pro recenzi vydání Chamfortova díla *Œuvres et maximes*, původně *Arts*, 12. 4. 1960; tamtéž, s. 95, převzato z *Arts*, 6. 11. 1956; tamtéž, s. 123: text, původně nazvaný « Juliette, Germaine, Benjamin et René » byl uveřejněn pod názvem « Le temps, comme il passe » v *La Nouvelle NRF*, č. 8, srpen 1953.

smyšleného překladu nově nalezených aristotelovských zlomků, kde starořecký filozof vykresluje svého mladého žáka. Filozofie je tu dandyovsky vážně parodována v několika podobách. Aristotelovská kategorizace je podrobně využita k portrétu Alexandrovny matky Olympie, jednotlivé vývojové fáze ve výchově jsou charakterizovány kategoriemi po vzoru Augusta Comta („věk teologický“, „věk kritický“, „věk pozitivní“³⁴), text je proložen filozofickou terminologií – nutností, rozumem, svobodou. Ale to hlavní, totiž uchopení povahy mladého Alexandra, je nasyceno popisem vášní: „Matka zpitá sama sebou, otec zpitý obyčejným vínem a veškerá nutnost okolností ženou Alexandra ven do světa“³⁵. „Alexandros sám je tvor vášní a rozumu: „Jeho hněv je velký, téměř ženský, ale touha po rozumu ho uklidňuje“³⁶. Sám Aristoteles konstatuje neúspěch své racionální výchovy: „Jak zastavit žáka, kterého tak špatně vychoval Homér? A já...“³⁷. Dějotvorný čin je představen jako důsledek touhy a součást tragického životního pocitu: „Alexandros, zbaven pout, shoří ve slunci. Touží po tom. Alexandros je tak smutný“³⁸. Přesto právě Aristotelův komentář Alexandrovny výchovy představuje týž odstup rozumu a slova vůči vášním, který je vlastní racionálním manipulátorům dějin Caesarovi a Napoleonovi v „Učitelích latinského překladu“. Oba texty vycházejí z téhož přesvědčení: dění, do něhož podstatně zasahují vášně, je třeba nejen zvládnout rozumem, ale je nutno je ještě prosadit a dát mu tvar nutnosti slovem, „rozumem, který prochází větami“. Nimier si Hegela interpretuje utilitárně, jakožto racionalistickou efektivitu při vytváření dějinného příběhu, pravdy dějin. Svým způsobem chápe onu Hegelovu větu „co je rozumné, to je skutečné; a co je skutečné, to je rozumné“ podobně jako Jean-François Kervégan: procesuálně, jako účinek rozumu, byť tak činí po husarsku, manipulativně, jakožto prostředek k ovládnutí druhých.

Jacques Laurent a Roger Nimier se s dějinami a poválečnými diskusemi o Hegelově filozofii dějin vyrovnávají rozdílně. Laurent vidí v Hegelovi projev *hybris*³⁹ německého romantismu, osudový odklon filozofů od systematického tázání a pochybování k představě, že si mohou činit nárok na vědeckost a řídit lidskou společnost. Považuje ho proto za myšlenkového otce totalitního myšlení a totalitních režimů dvacátého století. Roger Nimier je naopak přitahován onou efektivitou racionality, která může dát vyniknout velkým postavám dějin. Ne náhodou se Nimier, de Gaullův stoupenec a obdivovatel Maurice Barrès i Andrého Malraux, zaměřuje na manipulaci, jíž je racionalita mocna, stane-li se součástí poznání sebe a druhých a sebeovládání. Vztah k dějinám a smyslu dějin — s Hegelem jako lakmusovým papírkem v pozadí — do jisté míry určuje jeden aspekt husarské estetiky, totiž princip hry. Zatímco u Laurenta hra rozvíjí fenomenologické zkoumání skutečnosti a román je pro něho způsobem reflexe a hledáním nedeterministické jinakosti, pro Nimiera je hra součástí etického zápolení postav, vyjevováním lidské podstaty a dialektického sváru vášní a rozumu dandyovských hrdinů – vítězů a poražených, pánů a otroků mikrodějin uprostřed dějinných převratů. Paradoxně se oba při této rozdílnosti shodují na jednom literárním vzoru, Hegelovu současníkovi Stendhalovi.

Literatura

Dambre, Marc. *Roger Nimier. Hussard du demi-siècle*. Paris : Flammarion, 1989.
Déon, Michel. *Bagages pour Vancouver*. Paris : La Table Ronde (Folio), 1988.

³⁴ Tamtéž, s. 21—22.

³⁵ Tamtéž, s. 28 : « Cette mère ivre d'elle-même, ce père ivre du simple vin et toute la nécessité des choses poussent Alexandre à sortir de chez lui. »

³⁶ Tamtéž, s. 23 : « Il est d'une grande colère, presque une femme, mais le désir de la raison le calme. »

³⁷ Tamtéž, s. 28 : « Comment arrêter un élève, si mal élevé par Homère ? Et par moi... »

³⁸ Tamtéž, s. 32 : « Alexandre, délivré de ses chaînes, va se brûler au soleil. Il le désire, Alexandre est si triste. »

³⁹ Laurent 1976, s. 160—162. Laurent zde cituje zejména práci Jeana Greniera *Essai sur l'esprit d'orthodoxie*. Paris: Gallimard, 1938.

- Fondane, Benjamin. « Le lundi existentiel et le dimanche de l'histoire ». In Camus, Albert – Fondane, Benjamin – de Gandillac, Maurice – Gilson, Étienne – Grenier, Jean – Lavelle, Louis – Le Senne, René – Parain, Brice – de Waehlens, Alphonse. *L'existence*, Paris : Gallimard, 1945, s. 25—53.
- Hegel, Georg Wilhelm Friedrich. *Základy filosofie práva*. Překlad Vladimír Špalek. Praha: Academia, 1992.
- Kervégan, Jean-François. *Hegel et l'hégélianisme*. Paris : Presses Universitaires de France, 2005.
- Kyloušek, Petr. *Literární hnutí husarů ve Francii po roce 1945*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002.
- Kyloušek, Petr. « Les amours cyniques de Roger Nimier ». In Dambre, Marc. *Roger Nimier*. Paris : Éditions de l'Herne (*Cahiers de l'Herne*, č. 99), 2012, s. 313—319.
- Laurent, Jacques. *Le Petit Canard*. Paris : Grasset, 1954.
- Laurent, Jacques. *Histoire égoïste*, Paris : La Table Ronde, 1976.
- Nimier, Roger. *Le Grand d'Espagne*. Paris : La Table Ronde, 1962.
- Nimier, Roger. *L'élève d'Aristote*. Paris : Gallimard, 1981.
- Ragache, Gilles – Ragache, Jean-Robert. *La vie quotidienne des écrivains et artistes sous l'occupation (1940—1944)*. Paris : Hachette, 1988.
- Ruiz, Luc. « Diderot: le roman comme expérience ». *Littérature* 2013/3 (č. 171), s. 13—24. DOI 10.3917/litt.171.0013. <https://www.cairn.info/revue-litterature-2013-3-page-13.htm> (staženo 20.7. 2018)
- Sartre, Jean-Paul. *Situations III*. Paris : Gallimard, 1949.
- Tournier, Michel. *Le Vol du vampire*. Paris : Mercure de France, 1981.
- Veselý, Jindřich. « Diderot et l'aboutissement du roman philosophique du 18e siècle ». *Romanistica Pragensia*, X, č. 3, 1977, s. 59—78.